

Információk és adatok Dánia földrajzáról és mezőgazdaságáról

Készítette: Csobán Mihály

Dánia földrajza

Dánia igazán kis ország; legnagyobb része a Jütland-félszigeten helyezkedik el. Jütland (Jylland) déli határa Németországgal szomszédos, ez Dánia egyetlen szárazföldi kapcsolata az európai kontinenshez. Nyugatról az Északi-tengerrel, keletről a Balti-tengerrel határos az ország. Északon a Norvégiától és Svédországtól elválasztó Skagerrak- és Kattegat-szorosok találhatóak. Koppenhága Sjalandon, a legnagyobb szigeten, a szárazföldtől keletre található. Dánia legnagyobb része alföld, termékeny földekkel, dimbes-dombos tájakkal, bükkerdőkkel, és hanga borította lápokkal. Az országban egy árva hegy sem található, a legmagasabb pontja, a jütlandi Tavas-körzetben található Yding Skovhøj csupán 173 méter, az átlagos tengerszint feletti magasság csupán 30 méter. Az ország nyugati partja alacsonyan fekszik és dűnék, illetve homokzátonyok borítják. A valamivel magasabb keleti part fjordok sorozatából áll, amelyek mélyen behatolnak a szárazföldbe. A legészakabban fekvő Limfjorden kelet-nyugati irányban húzódik végig a Jylland-félszigeten, egészen a Kattegattól az Északi tengerig.

- Terület: 43 094 km² (ebből szárazföld 42 394 km², vízfelszín 700 km²)
- A Jylland-félszigeten kívül 474 kisebb-nagyobb szigetből áll, amelyek közül kb. 10-nak van állandó lakossága.
- Legnagyobb szigetei: Sjaland (7016 km²), Fyn (2976 km²), Lolland (1241 km²), Bornholm (587 km²), Falster (514 km²).
- Földrajzi koordinátái: 56.00 É, 10.00 K
- Norvégiától elválasztó Skagerrak-szoros 125 km széles, a Svédországtól elválasztó Kattegat 75 km-es, illetve délebbre az Oresund-tengerszoros 4 km széles.
- (Az adatok nem foglalják magukba a Feröer-szigetek és Grönland adatait)

Határai:

- Összhosszúság: 7.382 km
- Szárazföld: 68 km
- Tenger: 7.314 km
- Határos országok: Németország 68 km
- Tengerpart: 7.314 km

Tengerre való igény:

- Kontinentális zóna: 4 tengeri mérföld
- Kontinentális zátony: 200 méter mélység, ill. a kihasználási mélységig
- Kizárólagos gazdasági zóna: 200 tengeri mérföld
- Tengerterület: 3 tengeri mérföld

- Éghajlata: mérsékelt, nedves és felhős, hűvös nyár, enyhe tél
- Felületi szerkezet: alacsony fekvésű és sík vidék, enyhén hullámos síkságok

Legalacsonyabb és legmagasabb pont:

- Legalacsonyabb pont: Lammefjord -7 m
- Legmagasabb pont: Yding Skovhøj 173 m

- Leghosszabb folyója: Gudena (158 km)
- Legdélibb pontja: Falster-sziget, Gedser Odde (É.SZ. 54° 34')
- Legészakibb pontja: Skagen-fok (É.SZ. 57° 45')
- Természeti kincsek: földgáz, petróleum, halászat, só, mészkő, kövek, kavics, homok

- Természeti veszélyek: néhány területen az árvíz jelent veszélyt (tehát Jütland néhány részén, Lolland sziget déli partvidéke mentén), ezeket a területeket gátrendszerekkel védik.

Dánia fővárosa Koppenhága, mely Sjællanden, a legnagyobb szigeten található. A fővárosban 1.26 millióan laknak. További nagyvárosok Aarhus (293,510 lakos), Odense (185,206 lakos), Aalborg (163,231 lakos) és Esbjerg (82,396 lakos).

Az ipari fejlődéssel és a gazdasági átalakulással együtt Dánia lakosságának kor szerinti megoszlása is változott az elmúlt évtizedekben. Az utóbbi tíz év alatt a 24 év alatti korosztály részaránya 30.8 százalékról 29.8 százalékra csökkent. A 25 és 64 év közötti lakosok száma viszont 53.8 százalékról 55.2 százalékra emelkedett.

A Ferröer-szigetek (területe: 1,399 km², lakossága: 47,821 fő) és Grönland területe: 2,166,086 km², lakossága: 56,542 fő) is része a Dán Királyságnak. Mindkettő teljes körű önkormányzati státusszal rendelkezik, és 2-2 képviselőt delegál a dán parlamentbe.

2000 júliusa óta Dániát Svédországgal már egy közúti- és vasúti híd és csatorna köti össze, így Koppenhága és - a Svédország déli részén található tengerparti város - Malmö közelebb került egymáshoz. Az összekötő híd és csatorna 16 kilométer hosszú, és a Store Bælten keresztül köti össze Svédországot, Norvégiát és Finnországot az Öreg Kontinenssel.

Dánia számos repülőtere biztosítja, hogy az ország különböző pontjai légi úton is könnyen elérhetőek legyenek. A koppenhágai repülőtér Skandinávia legnagyobb nemzetközi repülőtere, ahonnan a világ 119 célállomására indulnak menetrend szerinti járatok. Ebből 10 az országon belül, illetve Grönlandra és a Ferröer-szigetekre közlekedik, 69 járat Európába, 20 pedig a tengerentúlra szállítja az utazni vágyókat. 2003-ban a nemzetközi repülőtér terminálján 17.1 millió utas fordult meg.

A Jütlandi Billund repülőtér nemzetközi járáshálózatával Dánia nyugati felét közvetlenül kapcsolja össze Európa jelentősebb repülőtereivel. 2003-ban a repülőtéren megforduló 1,6 millió utas 90%-a vett részt a nemzetközi utasforgalomban. A 2002 májusában átadott új terminál megnyitásával a repteret évi 3,5 millió utas kiszolgálására tették alkalmassá.

Hosszú évekig kellett Koppenhága érintésével utazniuk azoknak, akik Jütlandról és Fynról indulva szerettek volna külföldre utazni. Ez ma már nem szükséges, mivel Billundról 27 nemzetközi járat indul Európa jelentősebb repülőtereire.

2001 májusában egyesült a Koppenhágai Kikötő és az Oresund tengersizorsági partjainál lévő Malmöi Kikötő. Az így létrejött Koppenhága-Malmö Kikötő az összes hajórakomány-típus mozgatásához szükséges felszereléssel rendelkezik, a raktározástól egészen a konténerek berakodásáig. A társaságnak nagyszámú daru és speciális felszerelés van a tulajdonában. 2008-ban a kikötőben 18 millió tonna rakományt kezeltek.

Dánia közúti és vasúti rendszere az egész országot behálózza. A jó minőségű 71,951 kilométer közútból 1,009 kilométer autópálya. A vasúthálózat a nagyobb városokat és településeket köti össze egymással.

Dán társadalom és kultúra

Dánia jóléti állam, egyike azon európai országoknak, ahol az egészségügyre és az oktatásra a legtöbbet költenek. A dán társadalombiztosítás, amelyre a közpénzek 24%-át fordítják, elismerten az egyik leghatékonyabban működő ilyen rendszer a világon.

Európa többi országához képest a lakosság igen homogén. Azonban a külföldi nemzetiségek száma az utóbbi években emelkedett.

1849 óta vallásszabadság van. A lakosság, melynek 84.3%-a lutheránus, átlagosan a jövedelemadó 0.85 %-át fizeti a Dán Lutheránus Egyház fenntartására. Dániában 80-100 körüli az egyéb vallási felekezetek száma.

Dánia régi hagyományokat ápol a zene és a színházművészet területén. A koppenhágai alapítású, nemzetközi elismertségnek örvendő Királyi Színház (Det Kongelige Teater) részeként 2005-ben megnyílt Operaház (Operaen) és a 2009-ban nyitott új színház (Skuespilhuset) egyaránt a modern építészet remekművei. Szintén 2009-ben nyitotta meg kapuit a Dán Rádió Koncertháza (DR Koncerthuset). Világhírű a Dán Rádió Szimfonikus Zenekara, az Aarhus Szimfonikus Zenekar és a Jütlandi Opera (szintén Aarhusban), csak néhány példát említve.

Dánia a modern zene nemzetközi színpadán is letette a névjegyét, olyan előadókat adva a világnak mint a Safri Duo, az Infernal, az Aqua, a Raveonettes és a Kashmir.

Az ország számos nyári zenei fesztivállal csalogatja egyebek mellett a rock, folk és jazz zene iránt érdeklődőket. Talán a leghíresebb ezek sorában a Roskilde Fesztivál, amely évi közel 70,000 látogatójával egyike Észak-Európa legnagyobb rockfesztiváljainak. A Koppenhágai Jazz Fesztiválra szintén érdemes ellátogatni, ahol híres amerikai és helyi jazz zenészek játszanak.

A dán film büszke hagyományaira. A világ legrégebbi még ma is működő filmes cége az 1906-ban alapított Nordisk Film Kompagni. A közelmúltban a dán filmek és színészek számos nemzetközi díjban részesültek.

A képzőművészetek területén a Dán Aranykorban (1815-1848) egyfajta újjászületés figyelhető meg a festészetben és a szobrászatban belül. A Koppenhágától északra található Louisiana Modern Művészetek Múzeumában változatos kiállításokban gyönyörködhet a nagyszámú és lelkes nemzetközi közönség.

Oktatás

Dánia költségvetésének körül-belül 15%-át fordítja oktatásra, amelynek közel 29%-át a felsőoktatás teszi ki. A lakosság 64%-a szakképzett, és közel 27%-ának van felsőfokú végzettsége. Ezen túlmenően az élethosszig tartó tanulás kiemelt jelentőségű. Dánia híres magasan képzett szakembereiről és mérnökeiről.

Egyetemeket Koppenhágában, Aarhusban, Roskilde-ben, Aalborgban és - odense-i központtal - több dél-dániai városban találunk. Ezen kívül a koppenhágai régióban még két specializált egyetem is van, nevezetesen a Dán Műszaki Egyetem és a Királyi Állatorvosi és Agrártudományi Egyetem. Emellett üzleti főiskolákat (köztük a 15 000 hallgatót számláló Copenhagen Business School-t), valamint műszaki és egyéb szakosodott felsőoktatási intézményeket más oktatási központokban is találunk.

Dánia nemzetközi kapcsolatai miatt a lakosság kitűnő nyelvismerettel rendelkezik, az angol tulajdonképpen a dánok második nyelve. Az ország déli részén majdnem mindenki legalább alapfokon beszél németül, ami az észak-németországi gyümölcsöző együttműködés eredménye. Ezen kívül a fiatalabb generáció tagjai már nem ritkán több európai nyelven is beszélnek, úgymint németül, franciául és spanyolul.

Dániában az egyik legmagasabb a világon a PC -t (személyi számítógépet) használók száma. Egy legutóbbi felmérés szerint Dániában 3,5 millió embernek van internet-hozzáférése.

A dán agrár- és földbirtok-politika

A dán mezőgazdaságban egyszerű rend uralkodik. A lakosság 3-4 százaléka dolgozik a mezőgazdaságban. A mezőgazdasági termelés egyre inkább koncentrálódik, hatékonysága pedig nő. A farmergazdaságok száma 1960-ban még 196 ezer volt, ami 1990-re 77 ezerre mérséklődött, 2010-ben csupán 57 ezer. Eközben a részfoglalkozású gazdák száma folyamatosan nő, így jelenleg az összes gazdálkodó kétharmada részfoglalkozású farmer. Ugyancsak a koncentráció jelei észlelhetők az átlagos farmméret esetében is: 1960-ban 16 hektár, míg 2010-ben 45 hektár.

A dán agrárpolitika 3 alappilléren nyugszik:

- földbirtok-politika
- szaktanácsadó rendszer
- szövetkezeti társulások

A dán törvények a mai napig védik a családi vállalkozások alapját jelentő paraszttanyát és a földet birtokló státust. Az 1945 után is többször módosított földtörvény szerint Dániában csak az lehet farmtulajdonos, aki a tanyáján lakik, letette a megfelelő vizsgákat, amelyek nemcsak mezőgazdasági, hanem üzemvezetési, számítógépes és egyéb ismeretekből is állnak. A tanyától legfeljebb 15 km távolságra fekvő földterület kerülhet tulajdonba. A 30 hektár fölötti földterület birtoklásához minimálisan a kétéves, nappali képzéssel és bentlakással megszerezhető szakképesítés, az úgynevezett „zöld bizonyítvány”, vagy szakirányú egyetemi-főiskolai bizonyítvány és igazolt szakmai gyakorlat megléte szükséges. A földtulajdon felső határa 125 hektár. A dán gazdálkodó, vagy – ahogy ők nevezik magukat – a dán paraszt mindig a saját érdekeit, képességeit, földjének lehetőségeit, épületeit, eszközeit szem előtt tartva hozza meg döntéseit.

Dániában nincs olyan szövetkezeti gazdaság, ahol több paraszt együtt birtokolja és műveli a földet. A jelenleg érvényes földtörvény a többi között kimondja, hogy földet csak egyén birtokolhat. Jogi személyek csak különleges esetben kaphatnak földet. A bankok illetve a biztosítótársaságok nem vásárolhatják fel a földet. A fiatal gazda piaci áron veszi meg a földet a szüleitől is, és ha kevés az összegyűjtött pénze, a birtok értékének hetven százalékáig kölcsönt vehet fel a hitelintézettől.

Dániában drága a föld, jól terhelhető jelzáloggal, többek között ezért is juthatnak kedvező feltételekkel fejlesztési hitelhez a gazdák. (Egy hektár dán föld ára 3,5 millió forint.)

Megéri pályázni, a dán parasztnak jövedelmének ugyanis több mint negyede közvetlen EU-támogatás. (Ausztriában mintegy fele.)

Összegezve a földbirtok-politika „liberalizált” feltételeit:

- ha valaki egy tanyát szeretne vásárolni, birtokolni, akkor állandó lakhelye a tanya, ahol él és dolgozik, vagyis helyben adózó lakosnak kell lennie;
- a helyi gazdaközösségektől nyilatkozatot kell kérni arról, hogy nincs helyi igénylő az eladásra kínált földre;
- ha a gazdaság 30 hektárnál nagyobb, akkor törvényi előírás a dán mezőgazdasági szak-képzettség („zöld diploma”);
- ha két gazdaságot egyesítenek, 125 a-nál nem lehet nagyobb az így keletkező terület;

- egy gazdának lehet három gazdasága is, maximum 15 km-re egymástól;
- egy tanya vagy gazdaság = 1 statisztikai egység;
- egy gazda annyi állatot tarthat, amennyi után keletkező szerves trágya saját birtokán elhelyezhető (szigorú környezetvédelmi előírások).

Szaktanácsadás

A dán gazdák munkáját rendkívül hatékony szaktanácsadó és továbbképző rendszer segíti. A szaktanácsadás országos szervezete és regionális intézményei a gazdaszervezetek (érdekképviseletek) tulajdonában vannak. A néhány évtizeddel ezelőtt kialakított mai szervezetre jellemző, hogy annak költségviselői az úgynevezett „kisgazda és nagygazda” szervezetek, akik a gazdák tagdíjai alapján járulnak hozzá az alapszolgáltatások fenntartásához. Ezek az intézmények nyújtják a legtöbb gazda számára a könyvelési, pénzügyi és hitelezési tanácsadói szolgáltatást, amelyekből képesek a legkülönbözőbb elemzéseket elkészíteni. Kezdetben az állam 100%-os, később 70%-os, jelenleg 40%-os támogatást nyújt a szaktanácsadó rendszer fenntartásához. Ma olyan felkészült intézményekkel rendelkezik a szaktanácsadó szervezet, amely az EU és az állam részére is tud megbízásokat teljesíteni.

A dán szövetkezetek

A dán szövetkezeti együttműködések a Grundtik püspök által életre hívott keresztyén-szociális ihletésű, népfőiskolai képzési és szövetkezetfejlesztő mozgalmakhoz kapcsolhatóak, nemcsak Dániában, de egész Skandináviában.

A dán szövetkezet olyan társulás, melyben több gazdaság valamely gazdálkodási műveletet közös üzemben végez vagy végeztet el, úgy azonban, hogy a gazdaságokat egyébként független különállásukban meghagyja. A szövetkezet a tagok tevékenységét előmozdító szerveződés, valójában egy kisvállalkozói beszállító rendszer.

A szövetkezés fő célkitűzése: a tagok által irányított termelői közösség létrehozása azon célból, hogy a tagok termelését optimális áron adja el, és kockázatukat mérsékelje (biológiai és kereskedelmi ciklus összehangolása).

A szövetkezeti vállalkozás mindig üzemszervezési vagy piaci előnyök megszerzéséért folyik, a tagok önálló vállalkozásának, vállalkozási sikerességének előmozdítása érdekében. A szövetkezet tartalma marketing értelemben éppen ezért maga a vállalkozás. A szövetkezet azért a vállalkozásért jön létre, amely tevékenységét illetően a tagok önálló gazdálkodásától elkülönült gazdasági egység, ugyanakkor annak elválaszthatatlan részét, mintegy továbbfolytatását jelenti. Tekintettel arra, hogy a szövetkezet egyben az azonos érdekű tagok csoportosulása, melynek közvetlen irányításába személy szerint az egyes tagok nem kapcsolódnak bele, ezért tulajdonosi jogukat közvetett módon, választott testületeik által gyakorolják.

A juhtenyésztés

A juhtenyésztés az egyik legfontosabb területe a dán mezőgazdaságnak.

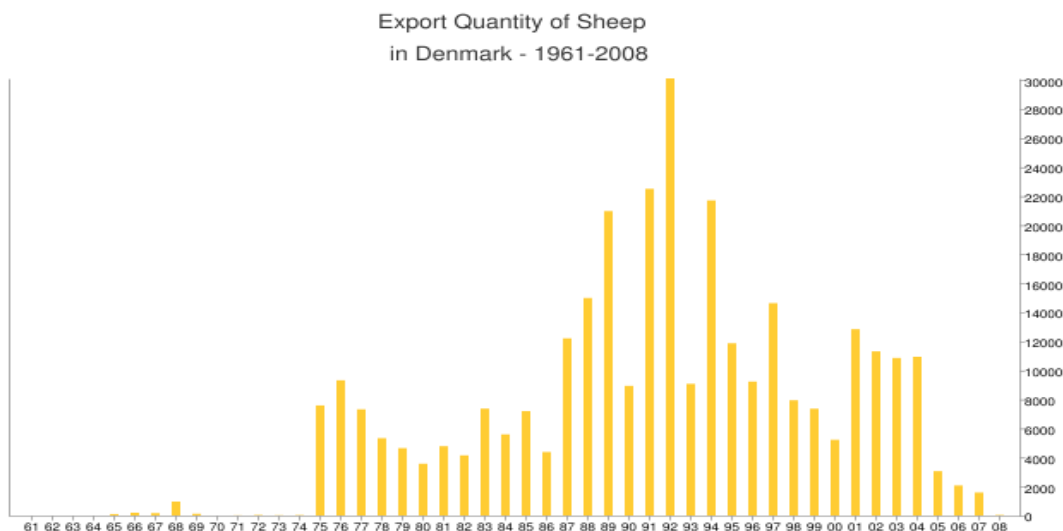
A dán lapály juhok a régi lapály juhoktól származnak. A juhok közepes méretűek, hosszú lábak és hosszú test jellemzi őket. A gyapjú többnyire fehér színű (90%), egy kis része (10%) barna. A test fehér, a barna foltok az arcon és a farokrészen találhatóak.

Mintegy 10%-a kosoknak szarvas. Az arc és a lábak többé-kevésbé gyapjúval borítottak. A gyapjúsálak átlagos átmérője 33,6 mikron. A zsiros gyapjú súlya kb. 3,5 kg. A gyapjút takarók és szőnyegek készítésére használják. A felnőtt kosok magassága 70 cm, az anyáké 65 cm, az átlagos élősúly 80 kg (kosok) és 50-60 kg (anyák).

Az átlagos alomszám 1,5 bárány, választási átlaglétszám 1,33. Átlagos vágási súly 20kg . A legnagyobb arányban O minőségi osztályba esik az EUROP minősítési rendszerben.

Az export mutatóit a következő táblázat foglalja össze:

Vágás és tejfeldolgozás alakulása

A vágás és a tejfeldolgozás 98 százaléka a szövetkezeti vállalatoké. A változást az alábbi táblázat mutatja:

Fejlődési ütem	1903	1939	1964	1992	2000
Gazdaságok száma	260000	210000	175000	75000	57000
Tejszövetkezet	1046	1399	904	23	14

Taglétszám	148000	189000	135000	17000	9500
Szövetk. vágóhíd	27	61	62	5	3
Taglétszám	65000	194065	133088	29939	28700
Tojástermelő Egyesület	475	800	1400	1	1
Taglétszám	33000	42600	60000	170	100
Ellátó (TEK) szövetkezet	n.a.	1505	1605	83	33
Taglétszám	30000	95306	107100	47000	45500

A dán mezőgazdaság intézményi keretei

A dán agrárgazdaság középpontjában a farmer áll. A farmerek érdekképviselete, képzése, szolgáltatásokkal történő kiszolgálása és termékeik minél feldolgozottabb formában történő piacra juttatása egy jól működő rendszert képez, melyek együttesen alkotják a „dán modellt”.

A Dán Mezőgazdasági Tanács az a csúcsszervezet, amely felépítményében gyakorlatilag a teljes dán mezőgazdaságot és élelmiszeripart lefedi:

Dán Farmerszövetség	Dán Tejtermék-tanács
Dán Szövetkezeti Szövetség	Dán Baromfi-termék-tanács
Dán Ifjú Farmerek Szövetsége	Dán Élőállat- és Hústanács
Biotermék-előállítók Központja	Dán Prémiaszár-tenyésztők Szövetsége
Dán Cukorrépa-termesztők Szövetsége	Dán Kertészeti Termelők Egyesülete
Dán Sertés- és Hústanács	Dán Vetőmagtanács

A Dán Mezőgazdasági Tanács 49 állandó tagja a szövetkezeti nagy feldolgozó szervezetek, a farmerszövetségek, a regionális küldöttek és valamennyi fontosabb mezőgazdasági szerveződésképviselőiből tevődik össze. (Dániában nincs agrárkamara.)

A Dán Farmerszövetség korábban – mintegy 100 éven keresztül – az alábbi három szervezet együttműködése volt:

- Nagygazdaságok Szövetsége (100 éves múlt)
- Farmerunió (200 éves múlt – különböző méretű gazdaságok)
- Családi gazdálkodók szervezete (100 éves múlt, a kisebb vállalkozók)

A legutóbbi fuzionálások, vagyis 2003 óta egy szervezatként működik, de több szekcióval. Munkájukra az új helyzetben jellemző, hogy együtt, de elkülönülve. Az érdekképviseletek közös regionális irodákat tartanak fenn:

- Nagy gazdaságok részlege
- Gazdálkodók egyesületének részlege
- Családi részleg

A szervezetek munkája iránti igény kétféle jellegű. A kormányzati bürokrácia komplikált, nem könnyen érthető, ezért közre kell működni a törvények, a direktívák, a pályázati kiírások és a kontroll kialakításában. Másfelől a farmerek igénylik az egyszerű és gyakorlatias segítséget, nemcsak az érthetőséget, hanem a közreműködést is. Mindezek összehangolása csak a kormány és a gazdaszervezetek folyamatos párbeszéd mellett valósulhat meg.

A farmerszövetség összegyűjtött egy szakértői csoportot, amelyik segíti a gazdákat a pályázatok kitöltésében. A fokozatos fejlesztés eredménye a gazdák által működtetett számítógépes pályázatkezelő rendszer.

A gazdák információval való ellátását segíti a hetente megjelenő újság, website, helyi szervezetek lapjai, szakmai találkozók, tanfolyamok, tanácsadások. Ez utóbbira szerződést kötnek a gazdákkal.

A tanfolyamok mindegyikére jellemző a moderátor, aki maga is egy gazdálkodó, így saját gyakorlatát „fordítja le” társainak.

A dán szövetkezet alapelvei

A dán szövetkezeti alapelvek valójában megegyeznek a rochdale-i és raiffeiseni szövetkezeti elvekkel, amelyek ma is a szövetkezeti társulások alapszabályait jelentik. Tartalmuk csupán annyit változott, hogy a modern kor társadalmi és piaci gyakorlatának megfelelően alkalmazzák. Használhatóságukat semmi sem bizonyítja jobban, mint a dán farmerek eredményei, valamint az élelmiszerfeldolgozó-, értékesítő- és szolgáltató szövetkezeti vállalatok nemzetközi sikerei.

- Önkéntesség és nyitott tagság
- Szövetkezeti demokratizmus (1 tag – 1 szavazat)
- Korlátozott tőkekamat
- Non-profit jelleg
- Személyes közreműködés
- Arányos részesedés
- Demokratikus nevelés, képzés

A dán gazdálkodók és szövetkezetek kapcsolatai és piaci helyzete

A dán modell sajátosságai

1. Tulajdonjog
  - a) a farmer tulajdonosa a földnek
  - b) a farmer tulajdonosa a feldolgozásnak
2. A szövetkezet
  - a) érdekközösség (intézmény)
  - b) stratégia (tag)
  - c) vállalkozás (manager) operatív (alkalmi)
3. Minőségi termelés és ellenőrzés
4. Technikai színvonal és műszaki fejlesztés

5. Tevékenységi kötődés (minden társulásnak egyféle célja van)
6. Oszthatatlan közös vagyon
7. Magas piaci részesedés

Az egyik szövetkezeti alapelv, hogy minden szövetkezeti szervezetnek kötelessége a tagok előnyeinek növelése érdekében együttműködésre törekednie más szövetkezetekkel helyi, országos és nemzetközi viszonylatban egyaránt. A szövetkezeti rendszerek több országban külön, egymás közötti kapcsolataikat illetően többé-kevésbé zárt szektort alkotnak. A szövetkezeti szektor hatékony működését és egybefogását a szövetkezeti banki rendszer biztosítja. Dániában a szövetkezeti társulások az elmúlt évtizedek során fuzionáltak annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a gazdák szövetkezeteinek értelmetlen versengése. Ennek eredményeként a ma működő dán szövetkezeti vállalatok nagy, a nemzetközi piacon is versenyképes alakulatok.

A termelői tulajdonlás formája – jogi kerete – az egyre bővülő szövetkezeti vállalkozás. Így például egy újabb fuzionálást követően 2002-ben a Danish Crown, mint a jelenleg megmaradt két sertésfeldolgozó közül a nagyobbik, szövetkezeti vágóhídi társulás, mintegy 22 millió sertést vág (több telephelyén), és közel 22 ezer gazda tulajdona. A vágóhíd működése egy kisvállalkozói beszállítói rendszerre hasonlít, amelyben azonos minőségért azonos pénzt kapnak a gazdák, azonos fizetési feltételekkel. Így jött létre a dán és svéd tejtermelők közös tejfeldolgozó üzege, az MD-ARLA, ahol a viszonylagos kicsinyiség ellenére a nagyság előnyeit élvezhetik a gazdák.

Termékpálya kapcsolatok Dániában

A dán szövetkezetek egyszerre hordoznak helyi jelleget és térségi jelleget is. Az egyes falvakban yíműködő gazdák egyéni termelése hordozza a helyi jelleget. Termelésük a közös tejfeldolgozóban, vágóhídon vagy raktárházakban kerül feldolgozásra, s így együttesen adják a térségi jelleget. A szövetkezetekre jellemző koncentráció következtében bármely térségben gazdálkodik is egy tejtermelő, az egyik központi tejszövetkezethez fog tartozni, és ez biztosítja a szövetkezeti társaság adott termékre való specializálódását.

A dán mezőgazdasági termelők az élelmiszeralapanyag-előállításától egészen a nagykereskedelmi árúelosztásig egy teljes rendszert alkotnak, azaz ők döntenek a feldolgozásról, meghatározott termék előállításáról, valamint a termékek üzletkebe történő szétosztásáról. Sőt, saját szervezeteik végzik a megtermelt termékek, a felhasznált műtrágyák és más kémiai anyagok hasznosulásának kontrollálását, illetve az egyes gazdák szintjéig lemenő tevékenységek hatékonyságának elemzését. Mindezek eredményeképpen tevékenyen részt vehetnek az árak alakításában, új technológiák bevezetésében.

A dán gazdák jogai és kötelezettségei

A hagyományosan korrekt módon együttműködő dán gazdákat céljaik megvalósításában, valamint a kötelezettségeik és jogaik közötti biztos eligazodásban a belső szabályzataik segítik. Legfontosabb ezek között is az alapszabály, amely, összefoglalva a kötelezettségeket és jogokat, belső alkotmányként írja elő az együttműködés fő szabályait. Az alapszabály rögzíti az értékesítés, az áruleadás és az átvétel, a szerződéses kötelezettségek, az eredményfelosztás és a társulás egyéb fontos feltételeit, mint például a tisztségviselők választását, a irányítás főrumait, a vitás ügyek rendezésének módját.

Jogok

- Biztos értékesítés (a társulás átvételi kötelezettsége)
- A lehető legmagasabb ár és nyereség-visszaosztás

- A feldolgozó és kereskedelmi cég tulajdonjoga

Kötelezettségek és hátrányok- Leadási kötelezettség a társulás felé

- Nincs ártárgyalás
- Közös felelősség a szövetkezeti vállalat adósságáért

A tagok jogai és kötelezettségei a mérlegelv szerint igen kiegyensúlyozottak. Így például a tag köteles minden termékét a szövetkezeten keresztül értékesíteni, amely viszont köteles azt teljes egészében átvenni, és a lehető legmagasabb árat fizetni érte. A tagok egyenlősége nyilvánvaló: azonos áruért azonos pénzt fizet a szövetkezet, azonos feltételek mellett. Minden tag ugyanolyan módon juthat információkhoz, és valóságukat ellenőrizheti. A tagok együttműködése rendkívül gyakorlatias, üzleti érdekeiken alapul. A közös feldolgozás és eladás biztonságosabb, és a hozzáadott értékkel növelten nagyobb a jövedelem.

A részfoglalkozás térhódítása

A részfoglalkozás a dán mezőgazdaságban kifejezetten piacnyerési céllal van jelen. Az agrárpiac nemcsak a speciális ágazatokban, hanem kivétel nélkül minden ágazatban – legalábbis jelenleg – nyitott a részfoglalkozásúak termékei iránt.

A részfoglalkozás sokszínűsége kifejezetten a termelők gazdasági kényszere. Minden részfoglalkozású személy sajátos egyéni körülmények között vállalkozik mezőgazdasági termelésre. Ebben a vállalkozásában nemcsak szellemi és fizikai képességei, hanem családi körülményei, a főfoglalkozásban tőle megkövetelt időhasználat, a lakóhelyi kötöttségek és nem utolsósorban a termőterületnek, illetve a termeléshez szükséges építményeknek térbeli elhelyezkedése gyakorolnak hatást a főmunkaidőn kívüli tevékenység tárgyának megválasztására. Ezért a feltételek alakulásához időről időre alkalmazkodnia kell, esetenként terméket kell váltania. A termékváltás mellett a birtokszerkezet, a tulajdoni, illetve használati viszonyok, a vetésváltás szükségessége és más feltételek is alakítják a részfoglalkozás tartalmát.

A mezőgazdasági tevékenység jelentős része ciklikus és szezonális jellegű, ezért a főfoglalkozású gazdálkodók mellett jelentős számú részfoglalkozású kisegítőre is szükség van a hatékony termelés érdekében.

Ma a részfoglalkozású gazdák aránya Dániában megközelíti, az Európai Unióban meghaladja a 70%-ot. Tevékenységük integrálása a főfoglalkozású gazdákkal azonos módon történik, termékpályánként elhatárolva, térben és időben ütemezve. Ez külön szervezést vagy munkamegosztást nem igényel. Különösen ott fontos ez, ahol a település vagy a gazdák tőkeerejének kicsinysége miatt az egyéb – nem mezőgazdasági jellegű – tevékenységek is csak részfoglalkozású személyeket igényelnek.

A részfoglalkozásúak érdekérvényesítése

A részfoglalkozású termelő – éppen, mert van főfoglalkozása, vagy másik részfoglalkozása – viszonylag kevés idővel rendelkezik termékeinek előnyös értékesítéséhez. Gyakran elegendő tőkéje sincs a tartósításhoz, élelmiszeripari feldolgozáshoz, ezért jobban rá van utalva az olyan, bizalomra épülő kapcsolatra, amely csak a szövetkezés útján érhető el. Különösen az állattenyésztési és kertészeti termékek részfoglalkozású termelőinek fontos a piacozási gondok átadása ellenőrizhető kezekbe. A termékpályás szövetkezés Dániában a részfoglalkozásúak számára elsődleges szervezeti megoldás. A piaci ellenérdekelt személyek, illetve szerve-

zetek kiiktatása a termelő és fogyasztó közötti kapcsolatból hagyományosan szövetkezés útján valósul meg.

Irodalomjegyzék

- Agricultural co-operatives in Europe-COGECA and the agricultural co-operatives in the 12 Member States of the E.C. Brussels, 1990.
- Cooperatives, Farmers' Organizations and Sustainable Development (A farmerszervezetek és a fenntartható fejlődés). Summary Report of COPAC Open Forum, Copenhagen, 1995.
- Ángyán József–Ónodi Gábor: Mi történik itt a vidékkel? (Agrárblöffök, elhallgatások és „lezsugázások”). A falu, XVIII évf., 3. szám.
- Almási Balogh Elemér: A negyvenéves „HANGYA” és a Közgazdasági Egyetem története. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938.
- Karalyos Zsolt: Szövetkezetek: a senki földjén. Gazdálkodás, 1994. XXXVIII/4. Laczó Ferenc: Válaszút előtt a magyar szövetkezeti modell I-II. Magyar Mezőgazdaság, 1999/3-4.
- Márton János–Szeremley Béla: Exportorientált értékesítési hálózat létesítése az élelmiszergazdaságban. Gróf Károlyi Sándor Szervezetfejlesztési Alapítvány, 1994.
- Szeremley Béla: Hiányzó nemzeti intézményünk – a termékpályás szövetkezés. A Falu 1997. XII/3.
- Márton János–Szeremley Béla: Termelői értékesítő szervezetek az EU-ban. Kistermelők lapja, 1999. november.
- Márton János–Szeremley Béla: Szövetkezetek alapításának lépései. Kertészet-szőlészet, 1997/48.
- Márton János–Szeremley Béla: Szövetkezés dán módra. Kistermelők lapja, 1998. március.
- Márton János–Szeremley Béla: Szövetkezetek alapításának lépései. Kistermelők lapja, 1999. február
- Márton János–Szeremley Béla: Non-profit jelleggel működő szövetkezetek. Kistermelők lapja, 1999. március.
- Márton János–Szeremley Béla: A részfoglalkozás térhódítása. Kistermelők lapja, 1999. április.
- Tanka Endre: Verseny- és méretsemlegesség a nemzeti földbirtokpolitikában. Jogtudományi Közlöny, 1993. december.